

Qumran – 'kloster' eller fabrikk?

Kronikk *Vårt Land* 25.9.06.

Sensasjonelle funn

Hvem har ikke hørt om dødehavsrullene, som er to tusen år gamle og samlet utgjør et stort bibliotek? Det rommer blant annet - alle skrifter i Det gamle testamente med unntak av Esters bok. Rullene ble oppdaget for 60 år tilbake i noen huler ikke langt fra Dødehavet. En beduin skal ha kastet en stein ned i ei hule. Steinen traff noe som ga klirre lyder. Noe ble knust. Beduinen gikk inn og krøp ned. Nede i hulen fant han skrifter lagret i store leirkrukker. Denne første steinen utløste en rekke 'steinras'. Mange fór ut i det ville og dramatiske ørkenlandskapet på jakt etter nye funn. Politikere på øverste plan engasjerte seg for å få hånd om de etter hvert så kjente skriftene. Millioner av dollar ble lagt på bordet, og skrifter skiftet eiere. Også forskere kom på banen. Her var mye å ta fatt i, utrolig mye unikt materiale som kunne fortelle oss om slik folk tenkte, trodde og levde rundt Jesu tid.

Et klosterlignende samfunn ute i ødemarken(?)

Det gikk ikke lenge før en også oppdaget ruiner og rester etter et samfunn ikke langt fra de nederste hulene. Den kjente bibelforskeren Roland de Vaux ledet utgravningene fra 1949 til 1958. Han mente tidlig at ruinene hadde vært brukt og bebodd av en jødisk sekt. Her var en rekke vanninnretninger med kanaler som ledet vann fra dalfører og høyder ovenfor til flere mindre og større basseng. Disse ble brukt til religiøse renselser. Det ble også funnet en spisesal (refektorium) der en satt på rekke og råd og inntok felles måltid.

Like ved spisesalen gravde en fram et skriverom (scriptorium). I dette langstrakte rommet satt menn, mente man, og skrev på ruller, også de som ble funnet i hullene vest for Qumran. Med andre ord, de som bodde i Qumran, var skriftlærde og ivrig opptatt med å ivareta og anvende gammeltestamentlige og andre religiøse skrifter. R. de Vaux var overbevist om at mennene i dette klosterlignende samfunn var esseere. Dét var en streng, kanskje den strengeste og minst kompromissløs religiøse gruppering blant jødene på Jesu tid. Det er vanlig å snakke om fire grupperinger; saddukeerne (de rike og aristokratene, fremfor alt i Jerusalem), fariseerne, selotene (motstandsfolk) og esseerne. Der ute i det ensomme og tøffe ørkenlandskap hadde esseerne sitt hovedkvarter. I ensomheten kunne de konsentrere seg om den rene gudstjeneste.

Livet i dette 'kloster' var strengt og nøye regulert. Opptakskravene var harde med en lang prøvetid. En måtte gi fra seg alt en eide. Det var også mange regler. Brudd på alle regler ble hardt straffet. Dagsrytmen var fast og klar. Ved soloppgang kom mennene sammen til bønn. Så arbeidet de, mange ute på markene, andre i skriverommet. Før de gikk inn til felles middag, vasket de seg i kaldt vann og tok på seg hvite klær. De spiste ikke mer en det som trengtes for å dekke matbehovet. Samtalen var ordnet. I tur og orden grep de ordet, men bare én snakket om gangen. Neste felles måltid var ved kveldstid etter andre arbeidsøkt.

Esseerne var skeptiske til tempelet i Jerusalem og det som skjedde der. De så fram til en ny tid med andre overprester og en ny tempeltjeneste, imens forberedte de seg i ødemarken. Der ute gjorde de det som de mente profeter og blant andre Jesaja hadde sagt noe om (sju hundre år tidligere) da han forkynte at det skulle ryddes en vei for Gud gjennom ørkenen (Jes 40,3). Roland de Vaux fant rundt 1200 mannlige enkeltgraver. Det viser at det kanskje ikke var kvinner og barn der ute - og at de fleste var menn og levde i sølibat.

Var døperen Johannes medlem – og Jesus innom?

Mange har fulgt opp med en rekke omstridte, mer eller mindre fantasifulle teorier om hvem som kan ha levd i kortere og lengre tid i dette klosterlignende samfunnet – og hva biblioteket der nede egentlig rommet. Døperen Johannes skal ha vært innom, kanskje også på et lengre opphold. I filmen om esseersamfunnet som vises i Qumranmuseet i dag, er en inne på det. Hva da med Jesus? Han hadde vært en disippel av døperen – og reist flere ganger opp til Jerusalem. Veien gikk ikke lengre fra 'klosteret' enn at han kunne skimte vakttårnet i Qumran. Det er derfor rimelig at Jesus besøkte 'klosteret'. Enkelte journalister har slått på stortromma og sagt at blant skriftene fra hulene nede ved Qumran er det noen som ennå ikke er offentliggjort. Grunnen skal være at de kompromitterer Jesus og hele kristendommen.

For turister og andre er en guidet tur til Qumran en eksotisk opplevelse. En står og formelig ser inn i livet slik det var den gang. Det mest imponerende er det enorme biblioteket og den kunnskap og tankene som samfunnet hadde. Grunnen til skriftrullene ble funnet i de vanskelig tilgjengelige hulene, var at romerne i år 67 e.Kr. kom for å slå ned den jødiske oppstand. Esseerne gjemte derfor rullene slik at de kunne hente dem fram etter at krigen var over.

Det var ikke et 'kloster', men en keramikkfabrikk!

De viktigste trekk i denne tegning av samfunnet og livet der nede ved Dødehavet har siden 1950-tallet nærmest vært en ubestridt sannhet. Nå er dette i ferd med å endre seg. Den ledende israelske sjefsarkeolog over Vestbredden Yizhak Magen, som har ledet utgravningene i Qumran fra 1993 til 2004, offentliggjør nå sine resultater og tegner et helt nytt bilde. Han er klar på at klosterbildet egentlig er en frihånds tegning.

For det første, det klassiske bildet har liten støtte i det omfattende arkeologiske materiale en har gravd fram i Qumran. Dernest – og det er det viktigste – når en setter sammen og leser det en har funnet, forsvinner grunnlaget for klostertegningen. Det var ikke noe esseersamfunn i Qumran, men en keramikkfabrikk der det bodde og arbeidet rundt 20, maksimalt 30 mann. Vannet i området rommet rikelig med leire. Veldige mengder flomvann og regnvann fra nærområder og dalfører ble ledet inn i større og mindre reservoarer der leiren etter hvert samlet seg på bunnen. Det dreier seg om store mengder. Magen anslår samlet mengde for den aktuelle perioden til å være rundt 6 eller 7 tonn; med andre ord nok til å produsere titusener av kar.

Det avanserte system for samling og oppbevaring av vann tjente (altså) ikke religiøs renselse. De fleste bassenger og reservoarer tilfredstilte heller ikke jødernes krav til rituelle bad. Vannet måtte renne naturlig og enten være regnvann eller kildevann. Det kunne ikke bli fraktet av menneskehender eller mekanisk utstyr. Konsekvensen blir at tilnærmet alle basseng i Qumran ikke kunne være rituelle bad. Bare et par mindre basseng ser ut til å tilfredsstille kravene og ble brukt som miqweh (rituelle bad).

Keramikkproduksjonen underbygges også av en rekke funn som rester etter ovner – og framfor alt av 'tens of thousands of clay fragments found at the site'. De ca 1500 mynter en har funnet viser også at det har vært handlet og omsatt. Hovedproduksjonen var keramikk. Det er også funn som tyder på at en også leverte dadler og daddelhonning. Noe annet var det ikke mulig å dyrke nær Qumran, grunnet lite vann. Hasmoneerne, som var jødiske herskere fra 163 til romerne kom i 63 f.Kr., valgte rundt år 100 f.Kr. å bygge vakttårn og villa på dette stedet av militærstrategiske grunner og på grunn av tilgangen på vann. En kan også legge til at Qumran ligger på en høyde som er rimelig trygg sett i forhold til oversvømmelser og rasfarer i regntiden. Fra høyden og tårnet kunne en holde øye med østsiden og mulig angrep derfra,

samtidig kontrollere og sikre trafikken på Dødehavet. Først etter noen tiår - og en hadde oppdaget tilførselen av leire - begynte en å produsere keramikk.

Om ikke like viktig, så betydningsfullt nok; en har ikke gjort funn som underbygger den enorme skriveaktiviteten som må ha foregått om skriftrullene ble skrevet der. Det er ikke gravd fram papir (papyrus eller skinn) klargjort for skriving, heller ikke ett fragment av en skriftrull.

Hva med spisesalen? Det finnes, ifølge Yzhak Magen, ikke noe som underbygger at det var et rom der mange menn hadde felles måltid. Noe slikt ville ha krevd enormt mange ovner; rundt 30 for hvert måltid til cirka 200 menn. De fleste klostertegninger opererer med rundt 200 menn. Det en har funnet er rester etter noen få ovner til det bruk.

Men hva da med de mange skriftrullene i hulene nær ved og litt lengre fra Qumran? De har ingen forbindelse til folkene i fabrikken der, sier Magen. De kommer fra jøder i Judea og lenger sør. Disse flyktet for romerne og tok med seg viktige eiendeler som penger, dokumenter og bøker. Etter hvert kom de nedover mot Qumran som ikke lå på et øde sted den gang, men nær viktige veier. For å komme videre sørover måtte de ta båt. Havnen lå et stykke nedenfor og båten førte til Ein Gedi, Masada, lenger sørover eller østover til den andre siden av Dødehavet. Skriftrullene ble derfor lagt i krukker, som sikkert ble hentet i keramikfabrikken, og deretter gjemt i hulene hvor flyktningene overnattet på veien bort fra den romerske krigsmaskin.

Det er ikke ofte en leser forskningslitteratur som ryster gamle sannheter og gjør at en fryser på ryggen. Neste gang jeg står overfor ruinene i Qumran eller når bilder derfra ruller over skjermen, må jeg klype meg i armen. Det nye bildet (som også er en hypotese/teori som må bekreftes videre) innebærer at det må rives noen konstruksjoner og at det legges noen nye steiner til bildet av slik livet var i Palestina på Jesu tid. Det er også mange avsnitt eller kapitler i lærebøker brukt innen studiet av 'kristendom, religion og livssyn' (krl) og teologi som må strykes eller omarbeides.

Fartein Valen-Sendstad
Førsteamanuensis
Universitetet i Stavanger